

УДК 338.43.01

Корчемлюк А.І.,
аспірант*

Житомирського національного агроекологічного університету

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Korchemliuk A.I.,
graduate student
Zhytomyr national agroecological university

THE PROBLEMS OF EFFECTIVE FUNCTIONING OF CORPORATE STRUCTURES IN AGRARIAN SECTOR OF ECONOMY

Постановка проблеми. Розвиток аграрного виробництва, суттєве нарощування обсягів виробництва продукції сільського господарства, причому переважно за рахунок інтенсивних чинників, є стратегічним завданням для сучасної України. Світова продовольча криза при одночасній наявності значного невикористаного потенціалу розвитку аграрного виробництва в Україні дають для нашої країни шанси за достатньо короткий період суттєво посилити свої позиції на світових ринках агропродовольчої продукції та забезпечити високі темпи внутрішнього економічного зростання. Значна роль в даних процесах має відводитися існуючим і потенційним корпоративним структурам аграрного сектора національної економіки. Саме тому дослідження проблем, які стримують розвиток корпоративних структур у сфері виробництва сільськогосподарської продукції є важливим теоретичним і практичним завданням на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси становлення і розвитку корпоративного сектора вітчизняної економіки характеризуються у працях Ю. Лупенка [4], Т.Пасічник [8] та ін. Стан і проблеми формування та розвитку корпоративних структур в аграрному виробництві досліджуються в роботах О. Беземчука [1], А. Данкевича [2], С. Дем'яненка [3] Ю. Лупенка [5], В. Месель-Веселяка [6], О. Онищенко [7] тощо. Однак, недостатньо дослідженими залишаються специфічні проблеми соціально-економічного та екологічного характеру, які на даний час в Україні гальмують розвиток аграрних підприємств корпоративного типу або суттєво знижують ефективність їх діяльності.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблем і пошуку резервів підвищення ефективності функціонування корпоративних структур в аграрному секторі вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існуючі проблеми розвитку корпоративних структур в сільському господарстві сучасної України можна поділити на 2 великі групи. До першої пропонується віднести сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників, які безпосередньо впливають на формування та функціонування агрокорпорацій як суб'єктів господарювання. Друга група – це економічні, соціальні, екологічні та інші проблеми, які створює функціонування агрохолдингів та інших корпоративних структур навколишньому середовищу, територіальним громадам, місцевим та центральним органам влади й управління тощо.

Головна проблема для розвитку масштабного бізнесу самими агрокорпораціями – це відсутність в Україні легально функціонуючого ринку земель сільськогосподарського призначення. Відсутність можливості придбати необхідну кількість земельних площ змушує виробників укладати договори оренди земельних ділянок з великою кількістю дрібних

---

* Науковий керівник: *Ходаківський Є.І. – д.е.н., професор*

землевласників. За даними договорами сільгоспвиробники щороку мають виплачувати власникам земель орендну плату в натуральній чи грошовій формі. В останні роки з власниками паїв розраховуються переважно продукцією рослинництва, в основному зерном.

Так за період 2006-2012 рр. вартість сільськогосподарської продукції, яку підприємства віддавали в рахунок оплати за користування земельними паями, зросла на 73%. Лівову частку цієї продукції (близько 97%) склала продукція рослинництва. У 2012 р. сільськогосподарські підприємства Житомирської області видали пайовикам у рахунок орендної плати за землю та майнових паїв 35708 т зерна, що склало 7,5% від загального обсягу його реалізації. В структурі витрат на виробництво продукції сільського господарства у сільськогосподарських підприємствах Житомирської області орендна плата за земельні частки (паї) у 2012 р. складала 6,4%.

Вищезазначена ситуація має неоднозначні наслідки для обох сторін орендних відносин. Сільськогосподарські підприємства змушені щороку певну частину виробленої продукції віддавати у вигляді орендної плати, що неминуче збільшує їх виробничі витрати і відповідно зменшує рівень рентабельності. Власники земельних ділянок, в свою чергу, у більшості випадків змушені забирати орендну плату тією продукцією, яку їм готові запропонувати орендарі, і дуже часто вони вважають отриманий обсяг плати несправедливим. В результаті, у жителів територій, де орендується земля, часто формується негативне ставлення до існуючих та потенційних орендарів.

Організація виробничої діяльності сільськогосподарськими підприємствами, у т.ч. й великими агрокорпораціями, переважно на орендованих землях має й інші проблемні наслідки. По-перше, використання чужих земель часто породжує бажання максимально використати їх продуктивну здатність без вкладання необхідних коштів на відновлення якісних характеристик ґрунтів. При відсутності належного контролю за використанням орендованих земель з боку власників та держави, погіршення якісних характеристик сільськогосподарських угідь є неминучим процесом.

Після паювання земель сільськогосподарського призначення переважна більшість нових власників не здійснює на цих землях виробничої діяльності самостійно. Відповідно, необхідних заходів із захисту та відновлення якісних показників земель власниками не проводиться, держава також не вкладає кошти на вказані цілі. Наслідком такого ставлення до охорони земель, відновлення і підвищення їх природної родючості є достатньо складний еколого-продуктивний стан сільськогосподарських угідь у більшості регіонів України. На сьогоднішній день фінансовий стан більшості великих агрокорпорацій дозволяє виділяти необхідні кошти на проведення землевідновлювальних робіт. Однак для цього потрібне врегулювання процесів переходу прав власності на землю і введення жорсткого державного контролю за станом ґрунтів та їх використанням.

Неможливість придбання агрокорпораціями у власність земель сільськогосподарського призначення гальмує і розвиток галузей тваринництва. Адже використання сучасних технологій виробництва в даній галузі вимагає спорудження дорогих комплексів: будівництво, наприклад, одного сучасного молочного комплексу на 1000 голів коштує близько 80 млн грн. Зведення таких об'єктів на орендованих землях є дуже ризикованим проектом для потенційних інвесторів.

Пріоритетність галузей рослинництва перед галузями тваринництва для сільськогосподарських підприємств призвела до наявності гострого дефіциту органічних добрив, в результаті чого їх внесення на 1 га в 2012 р. зменшилося у 10 разів в порівнянні з 1990 р. Розвиток інтенсивних технологій виробництва в галузях рослинництва неможливий без систематичного удобрення площ під сільськогосподарськими культурами. З приходом на територію Житомирської області великих агрокорпорацій у 2000-х роках ситуація дещо поліпшилася: обсяги внесення мінеральних поживних речовин на 1 га посівної площі за період 2000-2012 рр. збільшилися у 4 рази. Водночас, обсяги внесення органічних добрив зменшилися, оскільки внаслідок занепаду тваринництва в області відчувається гострий дефіцит таких добрив.

Переважаючі галузі рослинництва в структурі сільськогосподарського виробництва Житомирської області має також негативні соціальні наслідки. Передусім йдеться про суттєве зменшення кількості зайнятого у сільському господарстві населення. При скороченні кількості зайнятих у сільському господарстві удвічі за період 2000-2012 рр., кількість

найманих працівників в аграрному виробництві регіону за цей же час зменшилася у 4 рази. Передусім це пояснюється тим, що великі агрокорпорації, розвиваючи переважно галузі рослинництва, прагнуть застосовувати інтенсивні технології виробництва. На практиці це означає суттєве скорочення частки ручної праці в сільському господарстві, використання мобільних груп кваліфікованих фахівців (інженерів, механіків, агрономів тощо) для надання послуг з обслуговування техніки, планування та обробки посівів і т. п. одночасно для декількох господарств регіону, що входять до складу одного холдингу.

Відмова великих агрокорпорацій від використання значної частини місцевого населення як робочої сили частково є вимушеною. По-перше, традиційно значна частина жителів в сільській місцевості була зайнята у галузях тваринництва, які навіть за інтенсивних технологій потребують більше працівників, ніж у рослинництві, причому ця зайнятість є цілорічною. По-друге, сучасні техніка і технології потребують залучення висококваліфікованих кадрів, які в сільській місцевості традиційно є дефіцитними. Поселення таких фахівців в селі на постійній основі є проблематичним внаслідок нерозвиненості умов проживання (табл. 1).

Таблиця 1

Обладнання житлового фонду в сільських і міських поселеннях Житомирської області, %

Показник	2000 р.		2005 р.		2012 р.	
	у міських поселеннях	у сільській місцевості	у міських поселеннях	у сільській місцевості	у міських поселеннях	у сільській місцевості
Питома вага загальної житлової площі, обладнаної:						
- водогоним	62,4	4,5	61,5	5,5	65,0	8,0
- каналізацією	62,0	3,9	61,1	5,0	64,3	7,5
- опаленням	57,6	14,5	56,9	19,6	61,6	22,7
- газом	81,5	80,6	81,0	82,4	85,6	83,1
- гарячим водопостачанням	47,5	1,0	45,5	1,5	49,0	4,1
- ваннами	57,3	3,2	56,7	4,1	60,3	6,4

Джерело: дані Головного управління статистики в Житомирській області

Як видно з представленої таблиці 1, серед основних благ цивілізації в сільських населених пунктах Житомирської області поширеним є лише газопостачання. Тому цілком природно, що після закінчення університету дипломований спеціаліст прагне поселитися в місті, а в село їздити за необхідності на роботу. Втрата робочих місць посилює соціальну напругу на селі, породжує негативне ставлення до представників агробізнесу зі сторони. В окремих випадках сільські жителі вважають за краще віддати свою землю в оренду місцевим дрібним та неефективним підприємцям, сподіваючись на їх підтримку у фінансуванні соціальної інфраструктури села, якою ці підприємці як місцеві жителі також користуються.

Прихід на село в Житомирській області великого агробізнесу практично не змінив занедбаного стану соціальної та іншої інфраструктури в сільській місцевості, про що свідчать дані табл. 2.

Враховуючи те, що у 2012 р. в Житомирській області нараховувалося 1613 сільських населених пунктів, то фактично маємо 1 дитячий дошкільний заклад на 3,5 села, 1 бібліотеку на 2 села, 1 заклад охорони здоров'я на 5 сіл. Такий стан соціальної сфери на селі свідчить про низький рівень соціальної відповідальності аграрних підприємств, у т.ч. й тих, що входять до складу великих агрокорпорацій. Підвищення такої відповідальності є нагальним завданням передусім для великого агробізнесу.

Низький рівень соціальної відповідальності агрокорпорацій, негативні екологічні наслідки їх господарської діяльності, конфлікти керівників корпоративних структур з територіальними громадами та інші проблеми значною мірою обумовлені недостатньою ефективністю корпоративного управління в таких агроформуваннях. Класичні форми та

методи корпоративного управління у багатьох агрокорпораціях просто не можуть бути реалізовані внаслідок специфічних умов створення та функціонування таких корпорацій.

Таблиця 2

Кількість об'єктів соціальної інфраструктури у сільських населених пунктах Житомирської області за період 1990-2012 рр.

Назва показника	Рік				2012 р. у % до 1990 р.
	1990	2000	2005	2012	
Кількість дошкільних закладів	538	276	385	457	84,9
Кількість масових та універсальних бібліотек	1060	918	831	800	75,5
Кількість демонстраторів фільмів	1267	243	9	-	-
Кількість клубних закладів	1354	1168	1049	1006	74,3
Кількість лікарських амбулаторно-поліклінічних закладів	235	327	336	305	129,8

Джерело: дані Головного управління статистики в Житомирській області

Класичні корпорації представляють собою акціонерні товариства, створені шляхом емісії акцій та їх продажу на біржовому чи позабіржовому ринку. В подальшому стратегічні рішення щодо діяльності корпорації приймаються загальними зборами акціонерів, а управління поточною діяльністю здійснює обране правління. Створення холдингів, як форма вертикальної інтеграції, здійснюється шляхом передачі контрольних пакетів акцій окремих акціонерних товариств материнській компанії.

Більшість вітчизняних агрокорпорацій за своєю суттю є формою сімейного бізнесу, акціонування якого переважно здійснюється для залучення капіталів на міжнародних фінансових ринках. Для полегшення такого залучення реєстрація значної частини агрокорпорацій як юридичних осіб здійснюється за межами України. В результаті, доступ до інформації про результати діяльності українських агрокорпорацій для іноземних інвесторів є легшим, ніж для вітчизняних податкових служб, бізнес-партнерів, конкурентів, аналітиків і навіть співробітників цих формувань.

Переважна більшість вітчизняних агрокорпорацій не здійснює продаж своїх акцій співробітникам компанії та суб'єктам тих територіальних громад, де здійснює свою господарську діяльність. В результаті, не використовується засіб мотивації працівників до продуктивнішої праці через надання їм статусу співвласника підприємства. Відсутність у місцевих жителів можливостей стати акціонерами компанії не дає їм можливості впливати на ті управлінські рішення, які безпосередньо зачіпають інтереси громади.

Ті господарства, які тим чи іншим способом увійшли до складу агрокорпорацій, фактично стають виробничими майданчиками. Планування структури посівних площ на орендованих землях відбувається централізовано, а працівникам конкретного господарства – структурного підрозділу агрохолдингу – поставляється визначена кількість насіння, добрив, засобів захисту рослин, паливно-мастильних матеріалів, надається сільськогосподарська техніка чи послуги з її використанням. Вироблена в таких господарствах сільськогосподарська продукція централізовано забирається і відправляється на елеватори, переробні підприємства чи за іншими каналами, які визначає материнська компанія.

За такої системи господарювання, приватні та інституційні суб'єкти тих територій, де фактично здійснюється виробнича діяльність, практично не приймають участі у розподілі отриманих прибутків від продажу продукції. Тому навіть ті сільські території, де розташовані найбільш якісні з точки зору родючості землі, не мають фінансових можливостей для будівництва житла, розвитку транспортної та соціальної інфраструктури, реалізації екологічних програм тощо. Більше того, досить часто проблемним є відшкодування навіть тих прямих збитків, яких завдає господарська діяльність агрокорпорацій навколишньому середовищу чи суб'єктам територіальної громади.

Як приклад таких збитків може розглядатися надмірна розораність земель, причиною якої може стати прагнення виробників оптимізувати конфігурацію оброблюваних площ для ефективнішого використання сільськогосподарської техніки. В результаті, розораними можуть виявитися виснажені, еродовані чи інші землі, що потребують заходів з відновлення родючості, передусім шляхом виведення їх з господарського обороту. Також для оптимізації

конфігурації земельних угідь можуть осушуватися болота, розорюватися луки, знищуватися невеликі масиви деревних чи чагарникових насаджень тощо, наслідком чого може бути порушення рівноваги конкретної екосистеми, негативні зміни водного балансу території і т. п.

Ще однією нагальною для України проблемою, гострота якої лише посилюється в процесі активізації господарських зусиль агрокорпорацій на конкретних територіях, є стан автомобільних доріг в сільських населених пунктах та поза ними. За існуючою нині системою, за стан доріг в межах населених пунктів відповідають місцеві органи влади, а за стан автошляхів між населеними пунктами – Укравтодор.

Дороги між селами у більшості випадків відносяться до категорії автошляхів місцевого значення. На їх капітальний та поточний ремонт кошти з бюджету виділяються в останню чергу. Водночас, саме ці дороги активно експлуатуються технікою агрокорпорацій в процесі доставки необхідних ресурсів, переміщення агрегатів між ділянками в процесі технологічного обробітку посівів, а також під час вивезення урожаю. При цьому, реально діючого механізму оплати за посилену експлуатацію доріг загального користування окремими суб'єктами господарювання на даний час в Україні не існує.

Проаналізований перелік проблем розвитку корпоративного сектору в аграрній сфері вітчизняної економіки не є вичерпним. Вирішення одних проблем часто породжує появу інших. Оскільки значна частина проблем функціонування агрокорпорацій не є суто економічними та зачіпає інтереси широкого кола суб'єктів, то в їх вирішенні мають бути зацікавлені і самі корпорації, і територіальні громади, і держава.

Висновки та подальші дослідження. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що головними проблемами, які впливають на ефективність діяльності вітчизняних агрокорпорацій, є нестача кваліфікованих фахівців, особливо в місцях ведення безпосереднього аграрного виробництва, недостатня ефективність корпоративного менеджменту, негативне ставлення до процесів поширення агрокорпорацій з боку окремих територіальних громад тощо. Водночас, проблемними моментами, які створює діяльність агрохолдингів для сільських територій, залишаються надмірна розораність та виснаження ґрунтів, низький рівень соціальної відповідальності корпорацій, збільшення рівня безробіття на селі, інтенсивне використання сільської інфраструктури без вкладання коштів в її оновлення тощо.

Література

1. Беземчук О.Г. Соціоекономічні аспекти функціонування корпоративних агроформуваль / О.Г. Беземчук // Український соціум. – 2011. – № 4. – С. 97-104.
2. Данкевич А. Є. Передумови та основні принципи розвитку агрохолдингів / А.Є. Данкевич // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 139-147.
3. Дем'яненко С. Агрохолдинги в Україні: процес становлення та розвитку / С. Дем'яненко // Економіка України. – 2009. – № 12. – С. 51-55.
4. Лупенко Ю.О. Акціонерний сектор вітчизняної економіки / Ю.О. Лупенко // Економіка України. – 2005. – № 1. – С. 42-46.
5. Лупенко Ю. О. Потенціал акціонерного сектору агропромислового комплексу / Ю.О.Лупенко // Економіка АПК. – 2005. – № 1. – С. 21-25.
6. Месель-Веселяк В.Я. Розвиток та ефективність організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві України / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2004. – № 11. – С. 18-24.
7. Онищенко О. Зрушення в організаційній структурі сільськогосподарських підприємств / О. Онищенко // Економіка України. – 2004. – № 11. – С. 58-68.
8. Пасічник Т.О. Перспективи розвитку інтегрованих корпоративних структур / Т.О. Пасічник // Фінанси України. – 2002. – № 12. – С. 123-131.

References

1. Bezemchuk, O.H. (2011), "Socioeconomic aspects of functioning of corporate agricultural enterprises", *Ukrainskyi sotsium*, no. 4, pp. 97-104.
2. Dankevych, A.E. (2011), "Background and basic principles of agricultural holdings", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 139-147.

3. Demianenko, S. (2009), "Agroholdings in Ukraine: the process of formation and development", *Ekonomika Ukrainy*, no. 12, pp. 51-55.
4. Lupenko, Yu.O. (2005), "Share sector of the national economy", *Ekonomika Ukrainy*, no. 1, pp. 42-46.
5. Lupenko, Yu.O. (2005), "Potential equity sector of agriculture", *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 21-25.
6. Mesel-Veseliak, V.Ya. (2004), "Development and effectiveness of organizational forms of management in agriculture Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 18-24.
7. Onyshchenko, O. (2004), "Shift in the organizational structure of agricultural enterprises", *Economy of Ukraine*, no. 11, pp. 58-68.
8. Pasichnyk, T.O. (2002), "Prospects for the development of integrated corporate structures", *Financy Ukrainy*, no. 12, pp. 123-131.

УДК 330.341.1:338.43.01:631.11

Яцьківська О.М.,
аспірант* кафедри менеджменту ЗЕД
Житомирський національний агроекологічний університет

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ РІВНЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Yatskivska O.M.,
graduate student of the department of management ZED
Zhytomyr national agroecological university

METHODICAL APPROACH TO ASSESSMENT OF THE LEVEL OF INNOVATION ACTIVITY OF AGRARIAN COMPANIES

Постановка проблеми. Інноваційні технології є найважливішою складовою забезпечення ефективної виробничо-фінансової діяльності аграрних підприємств у нових ринкових умовах. Впровадження інновацій на сільськогосподарських підприємствах призводить до позитивних змін, а саме: зростання продуктивності праці, економії різних видів ресурсів, скорочення витрат, зниження собівартості продукції тощо. Водночас, аграрне виробництво в Україні за продуктивністю та ефективністю використання інновацій значно відстає від країн-членів ЄС. Оскільки саме інновації на сучасному етапі розвитку економіки є головним джерелом конкурентних переваг, дослідження питань підвищення інноваційної активності аграрних підприємств та її оцінки набувають особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні аспекти інноваційної діяльності аграрних підприємств найбільш повно висвітлені в наукових розробках відомих українських і зарубіжних учених як О. Дація [8], М. Зубця [4], Д. Крисанова [1], О. Кот [2], Р. Мінніханова [10], В. Покотилової [3], П. Саблука [4], О. Скидана [5], О. Шубравської [1], Ю. Шумпетера [9]. Однак, незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, присвячених проблемам інноваційного розвитку, слід зазначити про недостатнє висвітлення питань оцінки рівня інноваційної активності підприємства, зокрема аграрного, що зумовлює актуальність та необхідність даного дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є науково-теоретичне обґрунтування поняття інноваційно активного аграрного підприємства та розробка методичного підходу до оцінки рівня його інноваційності з урахуванням технологічних, економічних, соціальних та екологічних факторів.

---

* Науковий керівник: Зінчук Т.О. – д.е.н., професор